

De ce am avea nevoie de o „psihologie a poporului român”?

(Why we would need a “psychology of the Romanian people”?)

CONSTANTIN TICU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Psihologie, Str. Toma Cozma nr. 3, Iași, 700328

At the beginning, we briefly evoked factors that may trigger some controversial reactions after a volume on "the psychology of the Romanian people" has been published. The author then illustrates how, in the absence of specialized knowledge (cognitive/clinical, experimental/psychometric, and cross-cultural psychology), we could make mistakes in judging the pertinence of the scientific analyses and quality of conclusions offered by such a volume. In the second part of the article we imagined possible lines of action that will be triggered by the publication of the book *The Psychology of the Romanian people. The psychological profile of Romanians* (Daniel David, 2015) and a few considerations were made on how such information could be capitalized in social practice.

Keywords: Psychology, Collective psychological profile, Social utility

Definirea unei „psihologii a poporului român” este un obiectiv ambițios care generează, prin natura sa, polemici și semne de întrebare. Polemici și reacții diverse au provocat, la vremea lor, Constantin Rădulescu-Motru [1] și Dumitru Drăghicescu [2], atunci când au încercat să vorbească despre psihologia poporului român. Reacții similare a trezit, prin avanpremieră, și va trezi, în continuare, după publicare, volumul propus de Daniel David: *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor*.

Astfel de efecte sunt inevitabile, atunci când apare o lucrare cu o miză mare identitară sau simbolică, lucrare care propune o schimbare de paradigmă sau o paradigmă îndrăzneată și care se adresează, prin conținutul ei, unor categorii largi și diferite de public: de la cel strict „de specialitate” (mă refer aici la psihologii cu expertiză în studii interculturale), la cel de formație umanistă sau la publicul larg, interesat, mai degrabă, de literatura de popularizare.

Punctele de vedere diferite sau contradictorii pot fi generate de modul de definire a temei de studiu sau a conceptelor utilizate (De ce o psihologie a poporului român și nu o axiologie/valori ale românilor sau un ethos /spirit al poporului român?), de natura datelor luate în analiză (opinii, stereotipuri, atitudini, aptitudini sau trăsături de personalitate

etc.), de specificul metodelor de culegere a acestor date (obținute prin autoevaluare sau heteroevaluare, observații personale, analiza documentelor, interviu individual, *focus-group*, chestionare de opinie, teste de aptitudini sau de personalitate etc.), de modul de agregare sau analiză a acestor date (analize la nivel individual, comparații la nivel de grup, reprezentarea mediilor pe eșantioane naționale reprezentative, comparații interculturale etc.) și, mai ales, de modul de formulare a concluziilor finale (în ce măsură sunt ele în acord cu o paradigmă de cunoaștere existentă sau propun o viziune nouă asupra realității analizate).

Dincolo de diferențele „doctrinare” (cele care țin de aparatul conceptual și metodologic al fiecărei științe), trebuie să admitem *a priori* că reacțiile critice sunt firești. Atunci când propui o „psihologie” a unui popor, implicit se simte vizată fiecare persoană care face parte din acea națiune, ceea ce suscită și reacții la nivelul identității personale, intime („eu” sunt ...), dincolo de identitatea colectivă („noi” suntem ...). Reacția este mult mai vizibilă la liderii de opinie, la acele personalități ale vieții publice, care obișnuiesc să-și etaleze răspicat punctele de vedere către un public profan, căpătând, cu timpul iluzia, că adevărul este foarte aproape de, sau însăși propria lor viziune asupra realității.

Trecând, însă, dincolo de zona acceptării sau zona respingerii unei idei, la nivel personal, important este să decelăm valoarea de adevăr a concluziilor formulate într-o astfel de lucrare, în condițiile în care au rezultat, în urma unui demers științific corect realizat. În evaluarea unui demers psihologic de acest tip, este important ca să aplicăm metodologia și expertiza psihologică ca standard ultimativ, dincolo de pozițiile altor discipline colaterale psihologiei.

În cazul volumului propus de profesorul Daniel David, metodologia utilizată, referirile la studiile de profil realizate la nivel internațional și publicate în reviste internaționale de prestigiu, concluziile similare la care ajunge, utilizând o metodologie diferită de analiză, converg spre ideea de corectitudine și calitate științifică a demersului de cercetare.

Așa cum a afirmat autorul însuși, în astfel de studii își fac loc și limite sau chiar posibile erori care pot afecta intensitatea unor relații și, implicit, calitatea unor concluzii. Aceasta pentru că, ori de câte ori sunt măsurate astfel de entități subiective (*opinii, valori, trăsături psihologice, atitudini, credințe* etc.), se fac estimări ale unor relații între variabile și pot fi formulate concluzii care exprimă, mai degrabă, probabilități. Dar, dincolo de un anumit nivel de „îndoială rezonabilă”, analizele din categoria celor prezentate în volumul „*Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor*” sunt acceptate de comunitatea științifică și considerate foarte valoroase, fiind publicate în jurnale de prestigiu internațional. Exemplul revistei științifice *Science*, una dintre cele mai prestigioase la nivel internațional (impact factor 31.47, în 2013!), este relevant din acest punct de vedere.

Dincolo de limitele inerente unei analize științifice de acest tip (analize interculturale), cel mai importat lucru este că, în urma suitei de analize propuse de profesorul Daniel David, se conturează câteva caracteristici generale, posibile dominante psihologice colective ale poporului român, repere care depășesc nivelul descrierilor intuitive propuse de Constantin Rădulescu-Motru (1999) sau Dumitru Drăghicescu (1907). Pentru prima dată, sunt puse la un loc și analizate date statistice multiple, obținute pe eșantioane extinse, cu metodologii recunoscute la nivel internațional, făcându-se o trecere de la un profil speculativ la unul derivat din analiza datelor obiective. Concluziile derivate din analiza datelor *World Values Surve/WVS* sunt concordate cu cele obținute cu ajutorul *Organisational Cultural Model* (Hosftede și colab., 2010) sau cu cele identificate cu ajutorul *Basic Human Values* (Schwartz, 1992), aceste concluzii fiind și ele concordante cu cele la

care au ajuns alți autori care au analizat variabile similare în spațiul românesc [3-5].

Acceptând pertinenta abordării științifice și calitatea datelor analizate, putem spune că volumul realizat de profesorul Daniel David conturează câteva certitudini, care pot deschide calea a cel puțin trei direcții diferite de acțiune:

1. cea de punere sub semnul întrebării a rezultatelor statistice obținute și de verificare sistematică a gradului lor de adevăr în studii ulterioare;

2. cea de analiză a modului de interpretare psihologică a relațiilor demonstrate empiric și de oferire a unor interpretări diferite de cele deja formulate;

3. cea de reflexie asupra impactului unor astfel de studii asupra cunoașterii noastre ca popor și de proiectare a unor strategii de modelare a viitorului.

1. Dacă există contestări ale rezultatelor științifice obținute, incertitudini sau ipoteze derivate, ele pot fi testate și confirmate sau infirmate tot pe calea științei și nu prin simpla afirmare a părerii personale contrare. Nu putem respinge un rezultat sau o serie de concluzii rezultate din date empirice doar cu simpla opinie proprie, oricât de avizați am fi, fără a aduce argumente de aceeași factură (date empirice, analize riguroase și metodologie de cercetare care să valideze/invalideze astfel de ipoteze). Numai studiile ulterioare pot confirma, nuanța sau infirma concluziile formulate în acest volum și previzionăm că, în următorii ani, vor apărea multe studii de acest tip.

2. Dacă acceptăm că inferențele de ordin statistic sunt corecte, atunci este deschisă calea unor dezbateri și comentarii despre modul în care aceste rezultate pot fi explicate, interpretate, integrate și acceptate sub aspectul semnificațiilor lor culturale, ideologice și identitare. La acest nivel, nu se mai pune în discuție corectitudinea/veridicitatea concluziilor de ordin statistic, ci modul în care aceste informații pot fi interpretate și extrapolate. Volumul analizat oferă o mare varietate de informații relevante, care pot oferi un material interpretativ bogat cititorilor atrași de demersurile de tip hermeneutic sau filosofic.

3. Care ar putea fi următorul pas logic? Ne rezumăm la acceptarea fatalistă a unor astfel de concluzii, fie ele pozitive sau nu („așa suntem și nu putem schimba nimic!”), sau trecem la contestarea lor, negându-le cu ajutorul unor exemple particulare (o practică respinsă în culturile vestice pentru neseriozitatea ei, dar larg utilizată la noi)? Dimpotrivă, noi credem că astfel de rezultate pot fi o premisă valoroasă, pretextul unor reflexii serioase

despre ceea ce suntem (ca popor) și ceea ce vrem să devenim.

Intrând în zona utilizării practice a cunoașterii științifice, este important să conștientizăm ce am putea face cu astfel de informații, cum le-am putea folosi pentru a ne dezvolta ca individualități sau ca popor. Ne pot ajuta astfel de date în stabilirea unor obiective sau a unor ținte naționale, în definirea unor strategii formativ-educative care să schimbe ceva sau care să ne facă să fim altfel, într-un mod dezirabil pentru viitor?

Din astfel de analize, putem decela mai multe dimensiuni pe care ne putem reprezenta psihologic sau simbolic, ca popor. Aceste variabile pot fi descrise nu ca simple calități sau defecte, ci ca dimensiuni bipolare, având valențe atât pozitive, cât și negative, în funcție de contextul în care sunt activate (muncă, familie, viață privată, autoritate etc.). O dată definite, aceste dimensiuni și contextele în care ele se pot activa, am putea începe să gândim strategii colective prin care să maximizăm efectul unor caracteristici (creativitate, inteligență, adaptabilitate etc.) și să diminuăm impactul altora (neîncrederea în ceilalți, respectarea normelor și a legii, stilul de muncă etc.).

Profesorul Daniel David a avut grijă să scoată în evidență aspectele pozitive ale românilor, care trebuie promovate și dezvoltate, și să pună aspectele mai puțin pozitive, inerente în orice națiune, într-o cheie constructivă pentru evoluția și emanciparea românilor. A reușit astfel să evite, printr-un discurs academic serios, atât limbajul și atitudinea critic exagerată, des întâlnite la unii autori care își fac o carieră din criticarea, adesea la limita bunului simț, a românilor, cât și idolatrizarea nerealistă a românilor, cu impact negativ asupra emancipării și ancorării acestora în realitatea modernă a lumii de astăzi.

Atât concluziile, cât și semnele de întrebare sau posibilitățile de acțiune deschise de volumul propus de profesorul Daniel David – *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor* – sunt multiple. Timpul va fi cel care va permite rafinarea concluziilor.

Referințe

- [1] C. Rădulescu-Motru, 1999, Psihologia poporului român, București, Albatros.
- [2] D. Drăghicescu, 1907/1996, Din psihologia poporului român (ediția a II-a), București: Editura Albatros.
- [3] A. Gavreliuc, 2011, Psihologie interculturală. Repere teoretice și diagnoze românești, Iași: Editura Polirom.
- [4] L. Iacob, 2003, Etnopsihologie și imagologice: sinteze și cercetări Polirom, 2003 – 251 pagini.
- [5] 2009 Români „vechi și noi” – dominantele unei reprezentări: inteligenți și necinstiți, (autor), în V. Boari, N. Vlas (coordonatori), „Cine sunt românii? Perspective asupra identității românești”, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2009, pp.157-196.